

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

ИСТОРИЯ

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

**ХИМИЯ
ПРИРОДНИТЕ НАУКИ
В ОБРАЗОВАНИЕТО**
астрономия
биология
география
физика

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

Философия

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

**Чуждоезиково
обучение**

Научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • киевски 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

30²⁷ –
₂ 2017 .

Децата опознават света, докато играят

*Откъс от „Аспекти на взаимовръзката
между игра и учене“*

Боряна Иванова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

„Желанието на децата за игра е неоспорим факт. Има много книги и статии, повечето от които са посветени на играта на децата между 3- и 6-годишна възраст и по-малко – на специфичния характер и значението на ученето. В рамките на концепцията за учене през целия живот е необходимо да се акцентира върху факта, че този процес започва още в предучилищна възраст. Играта обаче е приоритетна дейност в тази възраст. Следователно играта и ученето в предучилищния период винаги трябва да се разглеждат във взаимовръзка. Както ученето, така и играта, са неразделна част от живота на децата.

При анализа на европейските програми в сферата на предучилищното образование на преден план се очертават редица значими акценти, сред които представата за детето, от която се ръководят учителите в предучилищните заведения, а така също и значението на играта и ученето, които съдействат за обогатяване на знанията и опита и стимулиране на креативните способности на децата.

Въпреки че в представата за детето се отразяват различни виждания на учени, които имат принос в областта на предучилищното образование, като общи черти на тази представа в почти всички програми се приемат следните:

- всяко дете, като социално същество, се нуждае от други хора, учи заедно с другите, а така също и с помощта на другите;

Заглавието е на редакцията

www.pedagogy.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Емилия Василева
E-mail: embavassi@abv.bg

Редактор

Любомира Христова
0889 22 12 15

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: pedagogy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Педагогика“, кн. 5/2017:

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОНИКНОВЕНИЯ

Реалното и виртуалното в музейното образование – върху примера на една реализирана образователна програма / *Вася Делибалтова*

Изследователско обучение в академична среда (Научно-теоретична рефлексия) / *Румяна Неминска*

Аспекти на взаимовръзката между игра и учене / *Боряна Иванова*

120 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ЛЕВ СЕМЬОНОВИЧ ВИГОТСКИ

Принос в психологията на творчеството (120 години от рождението на Лев Семьонович Виготски) / *Любен Десев*

Лев Семьонович Виготски – психолог и на ХХІ век (по случай 120 години от рождението му) / *Любомир Георгиев*

ЧУЖДЕСТРАННИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Anxiety of Students Preparing for the University Entrance Exam towards Math Lessons / *Yildirim Bayazit*

Искусство в жизни людей (образовательная программа по изобразительному искусству) / *Гульнар Омарова*

ДОКТОРАНТСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Един поглед към игровите технологии в педагогически контекст / *Валентин Атанасов*

СПОДЕЛЕН ОПИТ

Лятна академия за ученици (VI – VIII клас) – една идея за реализиране на неформално образование по биология / *Иса Хаджлиали, Явор Киряков, Александър Милушев, Диана Колева*

Ролята на интерактивните методи на обучение за образователното направление „Конструиране и технологии“ в детската градина / *Румяна Русинова*

Подобряване на качеството на образованието в средишните училища чрез въвеждане на целодневна организация на учебния процес / *Таня Мишева*

НОВИ КНИГИ

Нова и полезна книга / *Йонка Първанова*

Приносен труд към методиката на обучението по български език и литература в началното училище / *Даниела Йорданова*

Едно фундаментално интегрално изследване на ролята на образованието за развитието на ноосферния интелект / *Незабравка Христова*

- по свой собствен начин то усвоява знания за света;
- в процеса на усвояване на знания се развиват самостоятелността и представата за собствената личност;
- детето учи с всичките си сетива;
- то притежава компетентности, които му позволяват активно да се включи в различни дейности;
- под формата на игра и откривателска дейност детето установява контакт със заобикалящия го свят, което засилва доверието в себе си и околния свят;
- то приема сигнали, структурира ги, приписва им значение и след това реагира на тях;
- децата живеят в динамичен свят; взаимоотношенията с групите хора повлияват на процесите на коконструктивизма;
- още след раждането им у тях се наблюдават изследователски дух и жажда за знания.

През март 2015 г. се състоя поредният, девети конгрес, посветен на значението на детството – “Bewegte Kindheit” в Оснабрюк, Германия. Организаторът на конгреса – R. Zimmer, в своя доклад подчертава, че „игрите и спортът допринасят за подобряване на образователните шансове на децата“.

Въпреки че различните учени поставят различни акценти върху играта и ученето при малките деца, те се разглеждат като част от тяхното ежедневие, съпътствани с много положителни емоции, желание за откриване на нещо ново, все още непознато, стремеж да изявят себе си, да покажат всичко, което знаят и могат.

На взаимовръзката между играта и ученето е посветен 16-ият световен конгрес на Интернационалната асоциация за игра – IPA (International Play Association) в Берлин. Редица участници споделят своите възгледи.

1. Децата учат най-добре в играта. В нея те усвояват много повече знания за живота в сравнение с това, което могат да научат – Klaus Wowerit.

2. В играта децата се учат да общуват с групите. В процеса на изпробване на много идеи те се развиват умствено и физически и затова е необходимо да могат да играят. Радостно е, когато възрастните усещат шума на играещите деца като музика на бъдещето – Horst Köler.

3. Децата притежават изключителна способност за игра. В нея те могат да изразят чувствата си и активно да преобразят заобикалящия ги свят – Renate Schmidt.

4. Играта често се смята за забавление. Много пъти се разглежда като средство за обучение, рядко обаче се осъзнава фактът, че децата в играта усвояват знания за живота – Jan van Gils.

5. Играта е право на децата и всички трябва да се застъпят за това право – Edelgard Vulmahn.

Учени, изследващи игровата дейност на децата, установяват, че децата от 3- до 6-годишна възраст ежедневно играят приблизително 7 – 8 часа. За стимулиране развитието на игровите умения от значение са фактори като: интересите на децата, желанието им да играят с другите деца, интересния игров материал, подходящата обстановка, проява на уважение и подкрепа от страна на възрастните.

Играта и ученето са свързани с интересите на децата, с радост от откривателска дейност, възможност за творческа изява при осъществяване на дейността, удовлетвореност от постигнатите резултати, стремеж за взаимодействие с другите. Чрез позитивна мотивация те стимулират активността на децата и желанието им да си сътрудничат с другите. В този контекст редица учени подчертават, че между тях има повече прилики, отколкото разлики. Те допринасят не само за личностното развитие, но и за социалното възпитание на децата.

Когато се анализира ученето в предучилищна възраст, е необходимо да се подчертае, че при малките деца това е социален процес, осъществен в различни ситуации при взаимоотношения с педагози, родители, близки и с други деца. В тези ситуации децата проявяват любознателност, развиват своите компетентности, учат се да търсят различни стратегии за намиране на решения.

У децата от предучилищна възраст се развиват умения, необходими не само за обучението им в училище, но и за тяхното бъдеще. В образователния и възпитателен план за предучилищните забедения в Бавария се подчертава, че знанията са полезни, когато се усвояват и прилагат в определен контекст. Чрез различни образователни ситуации се стимулира развитието на сетивата на децата, натрупването на знания за околния свят и опит в социалните отношения. Към основните характеристики на ученето в предучилищна възраст се причисляват следните.

- Съвместно учене. Децата учат предимно чрез съвместна дейност. Съвместното търсене на решения и обменът на информация, комуникацията с възрастните и с другите деца създават идеални условия за учене.
- Самостоятелно учене. Децата усвояват да запомнят бързо знания, когато самостоятелно действат, мислят и експериментират. В този контекст от значение е принципът: „Покажи ми и ще си спомня, остави ме сам да го направя, и ще го разбера“.
- Откривателско учене, учене от грешките. Степента на мотивираност и креативност у децата се повишава, когато поставените задачи допускат много алтернативи за решение. Задачите стимулират децата самостоятелно, а и заедно с другите да търсят и намират начини за решение. Децата учат и когато правят грешки, които съзнават и коригират.
- Цялостно учене. За по-задълбоченото усвояване на знанията е необходимо темите да се представят в тяхната комплексност. Желанието за учене се повишава, когато познавателната информация се свързва с живота, с интересите на децата и с нивото на усвоените вече знания. Необходимо е да се интегрират знания от различни области. Един от примерите за подобна интеграция е работата по проекти.

В учебния план за детските градини в Цюрих в детското учене се очертават следните акценти: учене чрез сетивен опит, учене чрез действие, учене чрез ситуации (контекстно учене), учене един с друг и един от друг и учене чрез комуникация.

Изброените аспекти са типични за изследователското учене, което стимулира развитието на личностните компетентности. Малките деца учат ежедневно чрез изследователска дейност, търсене на отговори на многобройните си въпроси, които ги вълнуват, желание за изследване и намиране на взаимовръзката между обектите, учат се да сравняват, анализират, правят заключения. Значението на изследователското учене би трябвало да се търси в следните насоки:

- чрез него децата усвояват не готови знания, а имат възможност сами да изпробват различни стратегии;
- стимулира развитието на детската флексибилност;
- за неговото осъществяване децата се опират на натрупания си опит и знания;
- средство както за когнитивното им, така и за креативното им развитие;
- в единство се развиват техните познавателни процеси и емоции;
- развиват се компетентности, необходими за живота им.

Съвременните научни теории отхвърлят представата за ученето като трансфер на знания от учителите към децата. Ученето се разглежда като форма за социално споделяне на възгледи и реализиране на образователни цели. В този контекст оформянето на обща култура на учене означава децата и възрастните да умеят да съгласуват своите знания и представи. Развитието в Швеция коконструктивен подход създава благоприятни условия за стимулиране на детското развитие. Учебните процеси не се интерпретират като обикновени процеси на усвояване на знания, а като активни и съвместни форми на конструиране на знания и развитие на компетентности. Съчетават се индивидуални и социални форми на учене. Внимание се отделя на качеството на интеракциите, за чиято модерация носят отговорност възрастните. При оформяне на съвместна култура на учене всеки от участниците допринася със знанията си и със своите силни страни. Децата са активни участници в процеса на учене и коконструктори на своите знания.

Чрез конструктивистичното учене се стимулират личностни качества, като: самостоятелност, любознателност, инициативност, а при коконструктивистичното учене – умение за работа в екип, съвместно обсъждане на идеи, желание за съвместна дейност и решаване на проблеми, удовлетворение от постигане на обща цел.

Както в играта, така и в процеса на учене при малките деца е необходимо да се създават условия за стимулиране на тяхното интелектуално, социално-нравствено, емоционално и волево развитие. Те поощряват инициативността, активността, развитието на речта, взаимопомощ, емпатийни чувства, личностни и социални компетентности.

Пълния текст четете в сп. „Педагогика“, бр. 5

Поглед към реформите в системата на висшето образование и науката

Откъс от „Систематизация и сравнителен анализ за състоянието на държавните висши училища в България“

Лиляна Вълчева
Стефан Аспарухов

Национален браншов синдикат „Висше образование и наука“

1. Въведение

С петнадесетгодишната си история ВОИ-КНСБ (Синдикатът) се утвърди като гарант за избор на верен път при взимането на комплексни или специфични решения за реструктуриране на системата в контекста на европейското законодателство и добрите практики. За периода 2001 – 2016 г. Синдикатът разработи над 150 документи и доклади със социална тематика и проблематика, свързани с промени в трудовото законодателство, финансовата политика и нормативните актове.

Хронологически първите значими послания на Синдиката бяха направени през 2001 г., след неговото учредяване, когато през ноември същата година се постави началото на активно и ефективно договаряне, на социален диалог и преговори с представители на държавата и ректорите за финансирането на сектор „Висше образование“. През следващите две години Синдикатът работи над система за определяне на началните основни заплати на работещите в ДВУ и БАН, която бе договорена с партньорите от Министерство на финансите и впоследствие приета с ПМС през 2004 г. Този акт се оценява като значима стъпка в полза на академичната автономия, в условията на която синдикалните организации в ДВУ започнаха договаряне на работните заплати с ректорите чрез ме-

Заглавието е на редакцията

www.strategies.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Ирина Колева
E-mail: kolevaira@gmail.com

Редактор

Д-р Албена Симова
0889 88 21 83

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: strategies@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Стратегии
на образователната
и научната политика“,
кн. 3/2017:**

**ОБРАЗОВАНИЕ
ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ**

Икономически теории и българската образователна политика в сферата на финансиране на образованието / *Ваня Кастрева-Монова*

Систематизация и сравнителен анализ за състоянието на държавните висши училища в България / *Лиляна Вълчева, Стефан Аспарухов*

**НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
И ПАРАДИГМИ**

„Химерната група“ в училище и загуба на „биографичното illuso“ / *Николай Цанков, Веска Гювийска*

Иновационни стратегии за икономически просперитет / *Анастас Анастасов*

Практически проблеми при противодействието на проявите на насилие и проблемното поведение в училищна среда – образователни, психологически и правни аспекти / *Яна Кузманова, Станислав Пандин*

Феноменът „многоезичие“ – учебни политики и практики / *Нина Герджикова*

Между носталгията по социализма и свободния достъп до европейския пазар на труда / *Надежда Жечкова*

ПОРТРЕТИ

Юджийн Гарфийлд – гигантът на научната информация (1925 – 2017) / *Светла Байкушева*

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

Технохуманизмът и дейтизмът – новите религии на бъдещето / *Васил Сивов*

ханизма за колективно трудово договаряне, съобразно Кодекса на труда и Наредба за структурата и организацията на работната заплата, приета с ПМС № 4 от 17.01.2007, в сила от 01.07.2007, последно изменена, допълнена и обнародвана в ДВ (бр.49/29.06.2012 г.).

Периодът 2007 – 2010 г. е посветен на отстояването от Синдиката съвместно с Националното представителство на студентските съвети (НПСС) и ректорите на значима част от ДВУ за повишаване на субсидията за издръжка на обучението. Вследствие от синдикалния **протест на 1 ноември 2007 г. се постигна първият значителен ръст в бюджетната субсидия за издръжка на обучението на студентите (81 % от субсидията са средствата за заплати и осигуровки) в ДВУ с 20,8 %, които бяха заложили и приети в бюджета за 2008 г.** На 19.10.2010 г. Синдикатът подписа първото в историята на висшето образование Споразумение за съвместни действия със Съвета на ректорите, а на 23.06.2011 г. – и първото Национално споразумение за сътрудничество с МОН (№Д01-98), чрез които бяха договорени условия за приоритетизиране на разходите в ДВУ по отношение на държавната субсидия за издръжка на обучението, т.е. средствата да се изразходват целево според приема на студентите. Освен това бе иницирана промяна в ЗВО, според която в условията на криза ДВУ да могат да обучават в платена форма на ОКС „бакалавър“ и това да се актуализира всяка година до повишаване на коефициентите на **системно недовансираниите от държавата специалности от някои професионални направления на ПМС 162/24.02.2002 г.**

В бюджетната субсидия за ДВУ за 2011 г. Синдикатът установи пропуски, гоказа ги в писмо до Министерски съвет (МС) и след резолюция на премиер-министъра на Р България се проведе конструктивни преговори с комисиите по образование и наука и по бюджет и финанси в Народното събрание (НС). Гласувани бяха допълнително 22 млн. лв. за издръжка на обучението и 7 млн. лв. за стипендиите на студентите и докторантите. Аналогични процеси се наблюдаваха и през следващите две години, като следващото по важност за системата на висшето училище е прякото договаряне в МС на 100-процентовото изпълнение на бюджетните субсидии и на увеличаването на средствата за качество на обучение по критериите на Рейтинговата система с 20,5 млн.лв. (политическо решение, постигнато след преговори с лидерите на политическите партии), които бяха гласувани в НС и допълнени в бюджетите на ДВУ към субсидиите за издръжка на обучението, т.е. насочени за допълнителни възнаграждения.

През 2014 г. Синдикатът активно участва в парламентарните работни групи чрез становища и конкретни предложения по законопроекта за изме-

нение и допълнение на ЗВО, отнасящи се до: I) запазване мандата на ректорите; II) размера на таксите за обучение и дела им спрямо субсидията за издръжка; III) новата финансова политика за промяна на коефициентите по ПМС 162/24.02.2002 г.; iv) участие в подготовката и актуализацията на ОП НОИР.

Днес ВОИ-КНСБ разшири своята представителност в ДВУ, повиши експертния състав в своите структури и е инициатор на ежегодни срещи, отнасящи се до пълната палитра от предизвикателства за системата на ВО – заплащане и условия на труд, управление на ДВУ, образователна инфраструктура, приемственост и сътрудничество със средното образование, оценяване и акредитация на ВУ, партньорство с НПСС и пр.

Индикациите, които получихме от социалните партньори на среща с ректори на ВУ и МОН през април 2016 г. и на Националния форум на НБС-ВОИ в гр. Плевен през ноември 2016 г., ни дадоха повод за разработване на настоящето изследване. Неговата цел е да се популяризира актуална информация за ДВУ по натурални параметри, рефлектиращи върху възнагражденията в ДВУ, с оглед задаване на насоки и репери за ефективно управление в контекста на прилаганите и предстоящи реформи в системата.

Използван е подход „от горе надолу“, т.е. първо е направено „заснемане“ на състоянието на всички ДВУ, независимо от тяхната принадлежност – по обективни показатели и данни, събрани от структурите на НБС-ВОИ, както и от справка, предоставена от МОН (№15-44/06.04.2017) с анализ на отчетите за 2016 г. На второ място, по препоръки на социалните партньори и ректори на ВУ изследването ни се осъществи по групи ВУ, систематизирани от Синдиката според спецификата на обучението в тях.

Изследването обхваща 33 ДВУ в Р България и не включва военните (3) и частните ВУ (14), академията на МВР и БАН.

2. Обобщен сравнителен анализ и класифициране на всички ДВУ

Общият средно приравнен брой обучавани по гържавна поръчка за учебната 2016/2017 г. по данни от регистъра на МОН (чл.10, ал. 2/ЗВО) е **159 548**.

2.1. Изследване по натурални показатели – брой обучавани и брой наети

Спецификата на отделните висши училища в България обуславя голямата вариация в броя на обучаващите се студенти и докторанти (наричани обобщено студенти) по гържавна поръчка (коефициентът на вариация възлиза на $V_{\%} = 101,4\%$). Медианният (средният) размер на едно ДВУ от изследваната съвкупност е 2962 студенти. С най-голям брой студенти е Софийският университет „Св. Климент Охридски“ с 20 958 студенти, а с най-малък, с над 50 пъти по-малко студенти – Висшето строително училище „Любен Каравелов“ – 415 студенти.

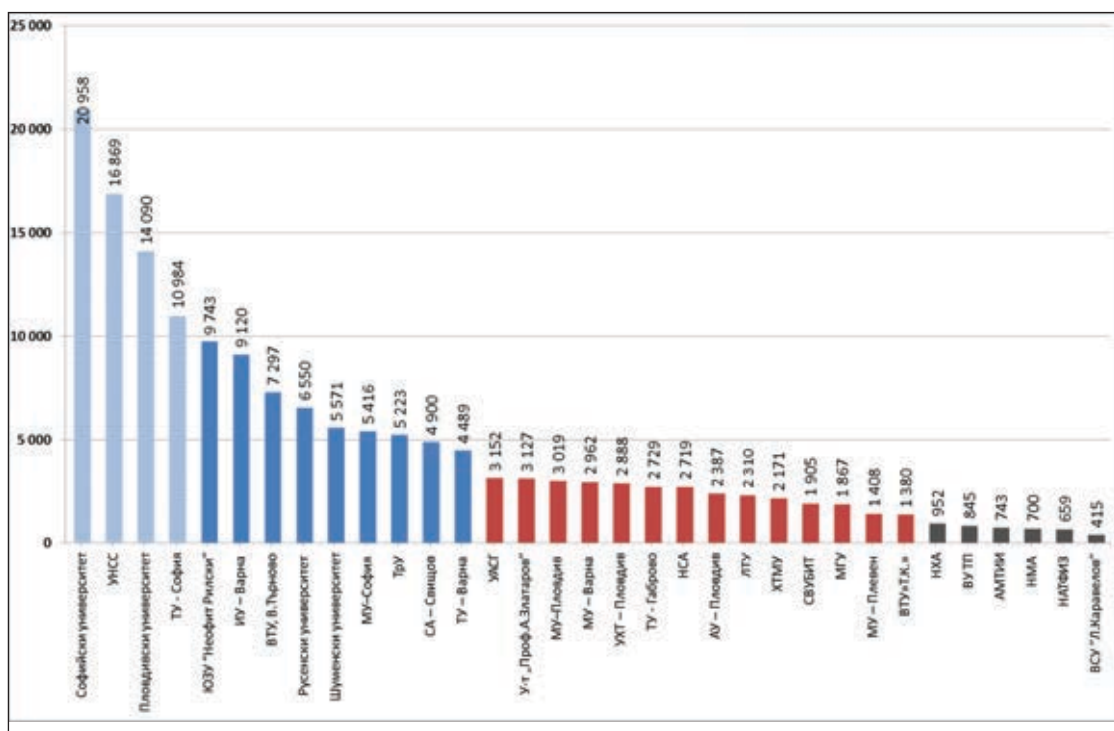
Според броя на обучаващите студенти най-общо ДВУ могат да бъдат обособени в четири вида: I) над 10 000 студенти; II) от 4000 до 10 000 студенти; III) от 1000 до 4000 студенти; IV) до 1000 студенти (фиг. 1).

Към първия вид се причисляват четирите най-големи ДВУ според броя на обучаващите студенти във възходящ ред: Технически университет – София (ТУ – София); Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ); Университет за национално и световно стопанство (УНСС); Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (СУ).

Във втория вид намират място 9 големи ДВУ във възходящ ред, както следва: Технически университет – Варна (ТУ – Варна); Стопанска академия „Димитър Ценов“ – Свищов (СА – Свищов); Тракийски университет – Стара Загора (ТРУ); Медицински университет – София (МУ – София); Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“ (ШУ); Русенски университет „Ангел Кънчев“ (РУ); Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“ (ВТУ – В. Търново); Икономически университет – Варна (ИУ – Варна); Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград (ЮЗУ).

Към третия вид се причисляват най-голям брой ДВУ – 14, във възходящ ред, както следва: Висше транспортно училище „Тодор Каблешков“ – София (ВУ „Т.К.“); Медицински университет – Плевен (МУ – Плевен); Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“ – София (МГУ); Университет по библиотекознание и информационни технологии – София (СВУБИТ); Химикотехнологичен и металургичен университет – София (ХТМУ); Лесотехнически университет – София (ЛТУ); Аграрен университет – Пловдив (АУ – Пловдив); Национална спортна академия „Васил Левски“ – София (НСА); Технически университет – Габрово (ТУ – Габрово); Университет по хранителни технологии – Пловдив (УХТ); Медицински университет – Варна (МУ – Варна); Медицински университет – Пловдив (МУ – Пловдив); Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас (У-т „Проф. А. Зл.“); Университет по архитектура, строителство и геодезия – София (УАСГ).

Към четвъртия вид логично се причисляват четирите академии по изкуства: Национална академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов“ – София (НАТФИЗ); Национална музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“ – София (НМА); Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство – Пловдив (АМТИИ); Национална художествена академия – София (НХА). Интересно изключение за групата са и две „микровисши училища, обучаващи предимно в професионално направление (ПН) „технически науки“ – ВСУ „Любен Каравелов“ (ВСУ „Л.К.“) и Висше училище по телекомуникации и пощи – София (ВУТИ).

Фигура 1. Разпределение на броя студенти по държавна поръчка за учебната 2016/2017 г.

Обстоятелството, че през учебната 2003/2004 г. броят на преподавателите в ДВУ е 12 917, а 13 години по-късно, към декември 2016 г. техният брой е 12 899, свидетелства за устойчивост в трудовата заетост в бранша. По-задълбочени анализи по критерии, като отношение между хабилитирани и нехабилитирани преподаватели, разпределението им по висши училища или по отношение на броя преподавателски състав (административно-технически и помощен персонал, общо)

наречен администрация) спрямо преподавателския състав, биха дали по-ясна визия за инертността и адаптивността на структурите към реформите.

При разпределението на наетите на основен трудов договор в ДВУ се наблюдава също голяма вариация, чийто размер е относително по-малък в сравнение с този при броя на студентите ($V\% = 84,0\%$) (фиг. 2.).

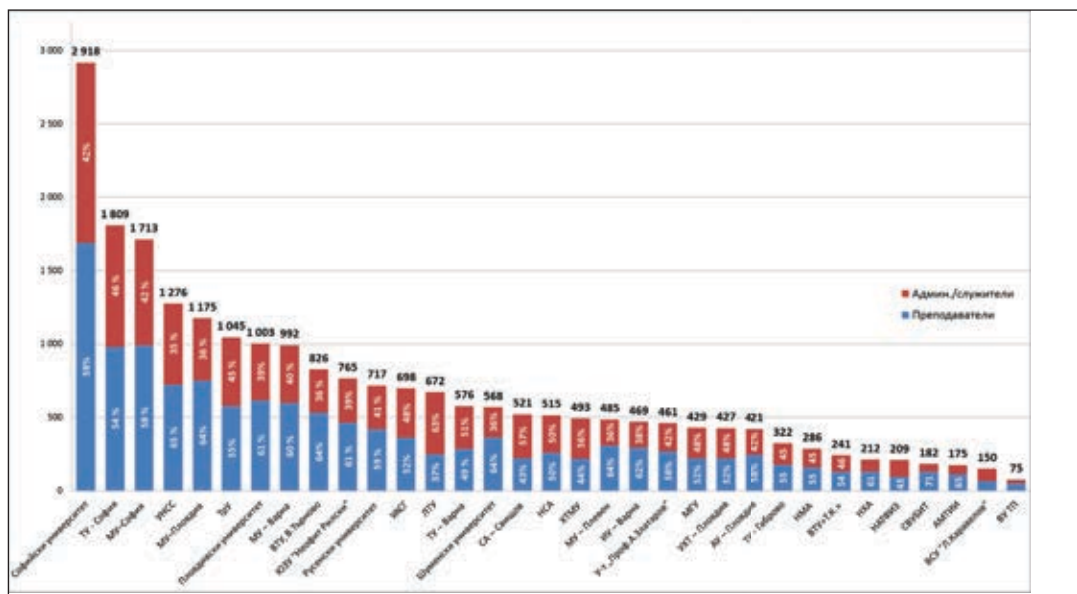
През 2017 г. общият брой на наетите в ДВУ възлиза на 22 826, като усредненото отношение за всички ДВУ между броя на преподавателите и броя на работниците и служителите (непреподаватели) е 57% към 43%. Най-голям дял преподаватели от наетите се наблюдава във ВУТП (67%) и АМТИИ (65%), а най-малък – в ЛГУ (37%).

Медианният (средният) брой на наетите в държавните висши училища е 515 души.

Изследваните дотук натурални показатели „брой студенти“, „брой наети“ и „брой преподаватели“ са предпоставка за вторичен сравнителен анализ за общовалидните пропорции за броя на студентите към едно наето лице на основен трудов договор и между броя на студентите към един преподавател.

Първото отношение „брой студенти за едно наето лице в ДВУ“ варира в големи граници ($V\% = 57,6\%$) около средното 6,93 за страната, като цяло. Най-голямо е отношението в ИУ – Варна (19,45), а най-малко в НМА (2,45).

Второто отношение – „брой студенти за един преподавател“, отново варира в широки граници – от 31,13 в ИУ – Варна, до 4,03 в МУ – Пловдив, колебаейки се около средния (12,22) и близкия по стойност медианен брой студенти на един преподавател (10,62).

Фигура 2. Разпределение на наетите в ДВУ по трудови отношения към декември 2016 г.

Налице е ясна положителна корелация между броя на студентите и броя на преподавателите, макар че 41% от вариацията в броя на преподавателите не може да се обясни с вариацията в броя на студентите (коэффициентът на детерминация е $R^2 = 59\%$) и това вероятно се дължи на други фактори, като: специфика на учебния процес, научноизследователската активност, политиката на ВУ и т.н. Резултатите са аналогични при съпоставката между брой студенти и брой наети общо във ВУ.

Пълния текст четете в сп. „Стратегии на образователната и научната политика“, кн. 3

Коментарът на руския писател за Априлското въстание

*Откъс от „Защитник на българите ли е
Достоевски?“*

Славей Котова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

За българите Руско-турската война от 1877 – 1878 г. е освободителна, след нея България отново се появява на картата на Европа. За Русия и руската интелигенция целите и резултатите от войната имат различно значение. Въпреки това двете ѝ измерения са взаимно свързани. Руските журналисти не пропускат да отбележат борбата на балканските славяни с Османската империя в различни публикации в руския печат. Немалко място на този въпрос отгеля и Фьодор Достоевски в своя „Дневник на писателя“, който представлява ежемесечно издание, съдържащо публикации на Достоевски, свързани с актуални въпроси на руската култура и политика. *Дневникът* е издаван първоначално като рубрика в сп. „Гражданин“ през 1873 г., а след това самостоятелно в годините 1876 – 1877 и 1880 – 1881. През 1876 г. писателят описва и коментира страданията на българския народ и на няколко пъти се спира на зверствата, извършени от турците по време на Априлското въстание. Това му спечелва славата на защитник и покровител на българите и тяхното освобождение.

Първият български превод на *Дневника* е направен през 1921 г. и издаден в чест на 100-годишнината от рождението на Достоевски. Първите публикации по темата обаче са от 1931 г., когато се навършват 50 г. от смъртта на писателя. Сред тях са стати-

Заглавието е на редакцията

www.history.azbuki.bg

Главен редактор
Проф. д-р Пламен Митев
E-mail: plamdm@abv.bg

Редактор
Д-р Албена Симова
0889 88 21 83
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71
E-mail: history@azbuki.bg

Съдържание на сп. „История“, кн. 3/2016:

ПОГЛЕД НАД БАЛКАНИТЕ

Към историята на Българското тайно революционно братство в Турция (1897 – 1899) / *Тодор Радев*

Защитник на българите ли е Достоевски? / *Славей Котова*

ЦИВИЛИЗАЦИОННИ ГРАНИЦИ

„Арабски“ ранносредновековни мечове в днешните български земи / *Самуил Камбуров*

Избрано

Княз Леополд Сакс-Кобургски (1790 – 1865) – родословие и начална дейност / *Светла Глушкова*

Операция „Надолни“ и съветско-германските отношения (януари 1933 – юни 1934) / *Самуил Шивачев*

ЮБИЛЕЙ

Ad multos annos, учителю! Георги Н. Николов на 60 години / *Силвия Аризанова*

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

София и балканската модерност / *Мира Маркова*

ХРОНИКА

За историята – с любов... Х юбилейна олимпиада по история и цивилизация / *Красимира Табакова*

Карлово в годината на Васил Левски / *Дора Чаушева*

ите на д-р Михаил Стоянов „Достоевски и нашето освобождение“ и „Достоевски-освободител. Достоевски за българите и за неблагогарността на освободените към освободителите“. Иван Дуйчев публикува „Достоевски в зората на нашето освобождение“ през същата година. След 1944 г. са публикувани две статии на Георги Германов – „Ф.М. Достоевски и българите“, излязла също 1972 г., „Освободителната война в руската литература“ от 1977 г., и „Русия, Източната криза и началото на Освободителната война“ на проф. Симеон Дамянов от същата година. След 1990 г. Петко Троев в своята монография „Достоевски. Духовните митарства на гения и пророка“ също посвещава глава – „Достоевски и българите“. Съществуват и други статии, посветени на тази тема, но голяма част от тях се състоят от преразказ на главите, в които се говори за българите. Въпросите дали *Достоевски изповядва руската империалистична политика, или е безкористен защитник на българите* стават актуални почти всяка година при честванията на годишнините, свързани с Освободителната война. За да им бъде даден отговор, животът на Достоевски трябва да бъде разгледан в контекста на времето, в което той оформя своето мислене и идеи за пътя на Руската империя, както и за участието ѝ в разрешаването на Източния въпрос. Публикациите в „Дневник на писателя“, насочени към българите, са изцяло подчинени на тази тема и не би следвало да бъдат разглеждани изолирано. Те могат да бъдат представени хронологично или тематично, като в настоящия текст ще бъде използван вторият метод.

Достоевски в контекста на времето си

Ако животът на Достоевски може условно да се раздели на два периода, то първият почти изцяло съвпада с консервативното управление на император Николай I (1825 – 1855). Започнало с разправата с декабристите, властването му преминава под сянката на страха от нов заговор, което води до строга цензура, задействането на тайната полиция и засилване на репресиите в страната. Опасенията от навлизането на т.нар. „западни идеи“ руският цар се опитва да преодолее чрез реформи в образованието. През 1832 г. Сергей Уваров – бъдещ министър на народното просвещение, пише доклад за московските студенти до руския цар. В него той твърди, че за да бъдат полезни и отпадени инструменти на имперското правителство, те трябва да бъдат убедени, че истинските принципи, които ще спасят Русия, са самодържавието, православието и народността. Трите стълба на империята са неразривно свързани, но подобно на църковните спорове за Светлата троица би могло да се разсъждава подчинени ли са народността и православието на самодържавието,

или никоя от съставните части на формулата не може да съществува без другите две. Този въпрос, макар и не поставен директно, съпътства целия живот на Фьодор Достоевски, като той многократно ще се завръща към него. В късните си публицистични статии, когато писателят има ясно изградена позиция по въпроса, той разглежда всеки проблем на руската вътрешна и външна политика, подчинявайки я на него.

През 1848 г., когато в Европа започва вълна от революции, цензурата в Руската империя стига своя пик. Император Николай I се опитва да заглуши всички опити за манифестация на свободната мисъл в Русия. Заради участието си в литературния кръг на Михаил Петрашевски, на чиито събирания се чете забранена западна литература, Фьодор Достоевски е обвинен в подбуждане на революционна дейност. Писателят е изпратен на четири години каторга. Освободен е през 1854 г. – една година преди смъртта на руския монарх и в разгара на Кримската война (1853 – 1856).

Втората част от живота на Достоевски съвпада с управлението на император Александър II (1855 – 1881). След завръщането си от Сибир писателят се превръща от „революционер“ в един от най-страстните крепители и защитници на руския царизъм. За руснаците трите стълба на империята, формулирани от Уваров, превръщат руския император във водач на православие. Той е поставен на трона от Бог и това го свързва духовно с вярващите православни християни. Това оказва влияние върху обществото след полското въстание от 1863 г. и най-вече след първия атентат срещу царя през 1866 г. Руският национализъм и любовта към царя са в подем, тъй като животът на руския самогържец е бил застрашен. Тези събития повлияват силно и на Достоевски, който започва да се определя като „абсолютен монархист, когато става дума за Русия“, както пише в свое писмо до своя приятел Аполон Майков. В своя *Дневник* писателят отдава огромно значение на ролята на руския самогържец като покровител на православие и чрез нея обяснява намесата на Руската империя в разрешаването на Източния въпрос, което ще бъде коментирано допълнително. Тези виждания на Фьодор Достоевски го водят до един от най-важните литературно-политически кръгове в империята. Той е сформирани около принц Мещерски, който е сред най-близките хора на наследника на трона – Царевич Александър. В него участва и Константин Победоносцев, както и още други влиятелни писатели и политически дейци с консервативни възгледи. На този фон през 1873 г. се появява „Дневник на писателя“, поместен като рубрика в официозното списание „Гражданин“. През първата година от издаването си *Дневникът* съдържа главно статии, свързани с вътрешноимперски социални проблеми и въпроси, засягащи руското общество.

Панславизмът и „Дневник на писателя“: 1876 – 1877 г.

През 1868 г. е открита петербургската секция на „Славянско благотворително общество“. В нея влизат офицери от руската армия и висши представители на правителството. Един от тях е и ген. Николай Игнатиев, който, като посланик в Константинопол, играе важна роля при формирането на руската политика спрямо Балканите. Целите на Обществото са да подпомага културните и религиозните дейности на славяните под османска власт, но с времето славянофилските идеи се трансформират в панславистки, които все по-трудно се различават от руския национализъм, свързан с формулата на Уваров. Главните грижи на панславистите са славянските земи в Османската империя и връзките им с Русия, които осигуряват възможността за експанзия към Балканите. Идеите, които те разпространяват, биват използвани от правителството след 1875 г. при разгарянето на Източната криза.

Фьодор Достоевски също е член на „Славянско благотворително общество“ и в своя *Дневник* води активна пропаганда в подкрепа на бъдеща война между Русия и Османската империя. В първите глави, в които *Дневникът* засяга външната политика на Русия, Достоевски изразява убеждението си, че за Руската империя набли-

жава нов период, в който тя ще бъде доминиращата сила в Европа. Това няма как да стане без война, която империята ще трябва да спечели, затова в следващата глава от *Дневника* писателят развива теорията си, че войната е оправдана от морална гледна точка и воденето ѝ не противоречи на християнските ценности. Тези глави са своеобразен увод в пропагандата по темата, която Достоевски води в „Дневник на писателя“. Той започва активно да коментира събитията, случващи се на Балканите, в юнския брой на *Дневника* от 1876 г. и продължава до ноември 1877 г. Причината писателят да спре да следи развитието на войната в заключителната ѝ фаза, е, че поради болест прекъсва издаването на *Дневника* до 1880 г. Темите в *Дневника*, в които се споменават и българите, могат да бъдат разделени на две основни подтеми.

– *Западните сили – поддръжници на султанската държава.*

– *Русия – закрилница на Православието и водач на славянските народи.*

На няколко места Достоевски говори за избухните след началото на Априлското въстание българи. Още в първите глави, свързани с темата, той сочи като една от главните причини за избухването на Сръбско-турската война (1876 – 1877) „ужасното избуване на шейсет хиляди мирни българи, старци, жени и деца, от башибозука и черкезите...“. Още една история, която Достоевски описва, е тази на една майка в България, която „ходи сама, единствена оцеляла сред пепелището“, и в стихове разказва как са убили мъжа ѝ, изнасилили дъщеря ѝ, как турците разпорили коремите на невръстните деца и как запалили къщата ѝ. В друга глава се разказва историята на малко българско момиче, което е пристигнало в Москва след потушаването на въстанието, чийто баща е бил огран пред очите ѝ.

Въпросът откъде Достоевски черпи информация за тези случки и за потушаването на Априлското въстание е дискутиран в някои от цитираните вече статии. В своето изследване за отзвук от Априлското въстание в Русия проф. С. Дамянов твърди, че руската общественост се осведомява за турските зверства най-вече от докладите на пловдивския вицеконсул Алексей Церетели, който смята, че Русия трябва да защити българите дори с цената на война. Според доц. Георги Германов руснаците, включително и Достоевски, се осведомяват през западната преса и само отчасти от руската, защото не е възможно техни представители да проникнат на местата, на които се развиват събитията. Той счита, че това се променя едва след започването на военните действия в началото на Руско-турската война. Според други изследвания обаче агентурата на III отделение има информация, че почти всеки руски вестник има кореспонденти на Балканите и първите съобщения за Априлското въстание пристигат в Русия още в края на април. Този въпрос е важен дотолкова, доколкото би било възможно да се установи дали разказите за възрастната жена от България и момиченцето, чийто баща турците са убили, са действителни. През юни, когато споменава шейсетте хиляди избити българи, Достоевски е в Русия и като близък до властта, би могъл лесно да получи вести за събитията от българските земи, което обаче повдига въпроса защо не пише нищо за потушаването на въстанието по-рано, а го прави чак през юни. През юли и август обаче Достоевски е в Емс, Германия, и затова издава *Дневника* от двата месеца заедно. Историята за възрастната жена е именно в тях, като писателят посочва, че я е чел в дописка от руски вестник, чието име не споменава. Случката с детето пък Достоевски твърди, че е чул от приятел и тя е поместена в януарския брой на *Дневника* от 1877 г. В случая, трудно може да се установи откъде точно Достоевски черпи информация за тези събития и хора и доколко, в този смисъл, *Дневникът* може да бъде използван като източник и извор за реални събития от Априлското въстание.

По-важният въпрос е защо Достоевски разказва точно тези епизоди. В контекста на статиите, в които те са публикувани, те му служат, за да покаже на своята аудитория какви ужасни неща Европа, и най-вече Великобритания, допуска да се случват на Балканите. Достоевски директно обвинява англичаните и Дизраел-

ли в премълчаване на истината за турските зверства, извършени над българите, и в няколко публикации изразява съмнението си, че Европа ще позволи на славяните „окончателно да смъкнат от кревата болния човек“. За писателя има една основна причина за това. Европа не желае разпадането на Османската империя и не подкрепя въстаналите славяни, дори напротив, помага на турците с „парцели, оръжия, снаряди и хора“, защото руснаците също са славяни. През март 1877 г. Достоевски пише, че Англия би желала летните ужаси от България да се повторят с единствената цел да не останат славяни на Балканите, които Русия да защитава. Действително, Дизраели смята, че отслабването на Османската империя ще навреди на британските интереси. Той се опасява и от евентуална експанзия на Русия към Пролитите, което неминуемо би засилило нейните позиции в общоевропейски и световен мащаб. Достоевски отчита, че британската преса и общественост не са безразлични към жестокото потушаване на Априлското въстание, но той смята, че това само показва колко безсилни са те срещу интересите на държавата си.

На фона на затварящата си очите за страдащите славяни християнска Европа Руската империя е представена в Дневника като страната, която ще постъпи „честно“. В това „честно“ Достоевски влага смисъла на морала, християнските ценности, правотата и братската любов към страдащите балкански събратя. Русия ще постъпи безкористно. В този смисъл, гоц. Георги Германов задава въпроса дали Достоевски приписва своите безкористни идеи и на руския цар? В контекста на ролята на Руската империя като закрилица на православните народи българите участват като част от тях и част от славяните, чийто водач ще стане тя. Още след първата публикация, свързана с Източния въпрос, Достоевски започва да говори за бъдещото завладяване на Константинопол от Русия. След Петър I, казва той, се набелязва новата руска цел в политиката, а именно обединяването на цялото славянство под крилото на Русия, когато тя завземе Цариград. Писателят смята, че империята има *нравственото* (курсив на Дост.) право на това, тъй като е предводителка и пазителка на православието – роля, определена ѝ от княз Иван III (1462 – 1505). В статията, озаглавена „Руският народ е предостатъчно зрял за трезва представа по Източния въпрос от своя гледна точка“, Достоевски говори за руския народ, който е припознал своя цар като „православния цар“. Писателят смята, че и останалите православни народи на Изтока са започнали да виждат във владетеля на Русия не само своя освободител, но и своя бъдещ цар, и единствено европейското влияние ги е отклонило от този им път. Тук отново прозира идеята за единството между Самодържавието, Православието и Народа. В случая, за Достоевски тя стои в основата на мисията за освобождение на славянските народи, в основата на бъдещото им единство с Русия и в завладяването на Константинопол – най-православния град. В тези именно размисли на Достоевски руският панславизъм, национализмът и експанзионистичните цели на държавата стават трудно различими.

Константинопол трябва да бъде само и единствено руско притежание и в следващата глава от Дневника писателят аргументира това си твърдение чрез българо-гръцката разпра и църковната схизма от 1872 г. Според Достоевски, ако Цариград е под международен контрол, сред българите и гръците ще възникне противопоставяне първоначално, казва той, под вид на църковни разпри. Тогава Русия според писателя ще изпадне в най-неугодно положение, защото, ако застане на страната на българите, Вселенският патриарх ще спре да се вслушва в съветите ѝ. Ако застане на страната на гръците пък, ще изгуби подкрепата на славяните. Всичко това Достоевски смята, че може да се избегне, ако Русия проявява твърдост и следва заветите си да превземе и установи контрол над Константинопол.

Пълния текст четете в сп. „История“, кн. 3

'2017

АЗ·БУКИ

Абонирайте се в редакцията с отстъпка:

3%

от цената –
при три
и повече издания

5%

от цената –
при пет
и повече издания

15%

от цената –
за пълен комплект
от изданията

bel.azbuki.bg

mathinfo.azbuki.bg

science.azbuki.bg

philosophy.azbuki.bg

history.azbuki.bg

vocedu.azbuki.bg

pedagogy.azbuki.bg

strategies.azbuki.bg

foreignlanguages.azbuki.bg

Наименование на изданието	Периодичност	Абонаментна цена за период в лв.		
		За 3м.	За 6м.	За 12м.
Български език и литература	6/годишно		18,00	36,00
История	6/годишно		18,00	36,00
Математика и информатика	6/годишно		18,00	36,00
Педагогика	9/годишно		40,00	80,00
Философия	4/годишно		14,00	28,00
Стратегии на образователната и научна политика	6/годишно		25,00	50,00
Чуждоезиково обучение	6/годишно		18,00	36,00
Химия. Природните науки в образованието	6/годишно		25,00	50,00
Професионално образование	6/годишно		24,00	48,00

Вестник „Аз-буки“	Седмичник	20,00	39,00	78,00
-------------------	-----------	-------	-------	-------

* Всички цени са с включен ДДС.

